

**STÁTNÍ BANKROT ROKU 1811 V KRONIKÁŘSKÝCH
ZÁPÍSECH MILČICKÉHO RYCHTÁŘE FRANTIŠKA JANA
VAVÁKA****(Památce dr. Stanislavy Jonášové - Hájkové)****Dana SVOBODOVÁ**

Finanční krize na počátku 19. století, která vyústila v proslulý státní bankrot roku 1811, patří k velmi zajímavým a přitom doposud neprávem opomíjeným tématům v naší numismatické literatuře.¹⁾

Počátek této složité situace je nutné hledat v šedesátých letech 18. století. Tehdy byla totiž v českých zemích poprvé zavedena kreditní platiidla, jejichž nominální hodnota neodpovídala již skutečné ceně kovu a byla kryta pouze autoritou státu. Základní příčina vzniku kreditních

1) Otázka bankrotu vzbudila větší pozornost u rakouských badatelů jako např. P. Stiassny, Der österreichische Staatsbankerott von 1811, Wien u. Leipzig 1912; W. König, Der Staatsbankerott vom Jahre 1811, Wien 1911; J. Kraft, Die Finanzreform des Grafen Wallis und der Staatsbankerott, Graz-Wien-Leipzig 1927. U nás se kromě prací obecnějšího charakteru, jakými byly např. J. Nožička, Hospodářský a měnový vývoj našich zemí, Praha 1946; J. Pošvát, Administrativně ekonomická opatření na Moravě v 18. a první polovině 19. století. Acta Universitatis Bounensis, Iuvdica 11, Brno 1974; Týž, Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od 19. do počátku 20. století, Praha 1977; J. Sém, Papirové peníze na území Československa 1762 - 1975, Hradec Králové 1977, zabýval otázkou státního bankrotu v roce 1811 pouze: R. Maršán, Státní bankrot rakouský, Praha 1919 a J. Navrátil. K sociálním ohlasům finančního bankrotu roku 1811 na Moravě a ve Slezsku. Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci, Historie 4, 1957, s.191 - 200. Okrajově se této problematice dotkl J. Petřtyl, Měnová krize z r. 1811 v odrazu cen potravin. Numismatické listy 13, 1958, s. 139 - 145 a M. Švankmajer, Padělané bankocetle v Čechách roku 1811. Časopis Společnosti přátel starožitností 67, 1959, s. 225-229. Viz též J. Cvrček, Penězokaz v Dobrušce. Kulturní kalendář Dobrušky 1965, s. XII.

platidel je dostatečně známa. Jejich potřebu vyvolal urychlený rozklad pozdně feudálního hospodářského systému habsburské monarchie a přirozeně také špatná finanční situace, podmíněná nadměrnými výdaji z neúspěšných válek o dědictví rakouské. V časovém rozmezí pouhých dvou let byly dány do oběhu kreditní peníze dvojího druhu, z nichž každý měl v oběživu rozdílnou funkci: jednak to byly nejnižší nominály, ražené v obecném kovu, jednak vysoké nominály, zastoupené jen potištěným papírem.

Ražba drobné měděné mince, výhodně využívající měď z bohatých českých a především uherských dolů, navázala roku 1760 na dřívější měděné ražby některých zemí monarchie a jejich platnost byla patentem rozšířena na státní pokladnu i na běžný obchod s výjimkou větších plateb. Měděné mince měly původně být raženy jen čas od času podle potřeby,²⁾ ale jakmile jednotlivé mincovny monarchie vyprodukovaly dostatečný počet měděných ražeb, byly nejnižší stříbrné nominály staženy a od podzimu roku 1765 se měděné mince staly výhradním drobným oběživem v zemi.³⁾

Ještě významnější opatření představovalo v roce 1762 pak zavedení papírových platidel. Jejich výroba byla levná: byly tištěny ve stylu tehdejších obligací a všechny čtyři emise, vydané během posledních čtyř desetiletí 18. století, měly jednostranný tisk, byly ručně číslované a každá z nich byla opatřena podpisem člena tzv. bankovní deputace.⁴⁾ Postupně rostoucí výše stanovených nominálů i počet jejich vydaných kusů⁵⁾ dosvědčují, že vysoké nominály bankocetlí našly v soudobém manufakturním podnikání brzy dobré uplatnění.

Šedesátá léta 18. století tak byla v měnovém vývoji českých zemí závažným periodizačním mezníkem. Vydávání kreditních peněz poskytl vítaný zdroj příjmů pro státní pokladnu, vyčerpanou dlouhými válkami, a nutno konstatovat, že z počátku byly jednotlivé emise bankocetlí velmi obezřetně regulovány, aby neohrozily ekonomické postavení habsburské monarchie. Postupem doby úloha kreditních platidel v oběhu stále vzrůstala.⁶⁾

2) Srv. patent Marie Terezie, vydaný ve Vídni 27. září 1760.

3) Srv. patent Marie Terezie, vydaný ve Vídni 4. srpna 1764.

4) T. zn. emise z 1. července 1762, z 1. července 1771, z 1. listopadu 1784 a z 1. srpna 1796.

5) Nominálová skladba první emise z roku 1762 byla 5, 10, 25, 50 a 100 zlatých. Počínaje druhou emisí v roce 1771 byly do ní zařazeny nominály 500 zlatých a 1000 zlatých v počtu kusů, který se v dalších emisích zřetelně zvyšoval.

6) Podrobněji o kreditních platidlech viz D. Svobodová, O wprowadzeniu

Na počátku devadesátých let 18. století došlo k rychlým změnám. Výdaje, spojené s koaličním tažením evropských armád proti francouzské buržoazní revoluci a později s napoleonskými válkami, vyžadovaly velké množství stříbrných mincí, vyvážených do válečného území k vyplácení žoldu vojáků monarchie. Rok od roku stoupal také počet vydávaných kreditních peněz, které od svého počátku tvořily stále pouze vnitřní oběživo monarchie, takže všechny pohledávky v zahraničí bylo nutné platit konvenční stříbrnou mincí. Ceny rostly, klesal zájem o podnikání, bujela spekulace. Tato finanční krize pokračovala po celé první desetiletí 19. století a vyvrcholila státním bankrotem v roce 1811. Vyrovnaní dosavadního oběživa bylo ve všech zemích habsburské monarchie s výjimkou Uher dosaženo snížením ceny kolujících bankocetlí na pětinu jejich nominální hodnoty a podle nařízení měly být do 1. února 1812 vyměněny za nové peníze, tzv. výkupní listy, tedy výměnné poukázky, podle německého názvu „Einlösungsscheine“ zvané v obecné mluvě šajny. Tyto šajny byly prohlášeny za vídeňskou měnu. Kromě papírových peněz byla bankrotem snížena na pětinu také hodnota měděných mincí, ražených zejména v posledním desetiletí před bankrotem v obrovském množství, některé měděné nominály byly pak vůbec postaveny mimo kurs.⁷⁾

Uvedený stručný přehled měnového vývoje v druhé polovině 18. a na začátku 19. století vzbudí nutně otázku: s jakým ohlasem veřejnosti se vlastně setkalo již zavedení měděných mincí a papírových bankocetlí v šedesátých letech 18. století? Na podkladě dosavadních znalostí nelze tuto otázku zodpovědět vyčerpávajícím způsobem. Zdá se, že lidé byli tehdy bezprostředně zaujati dramatickými událostmi právě probíhající sedmileté války a kromě toho málokdo ze současníků mohl předvidat, že kreditní platidla zůstanou trvalou součástí oběživa a právě na konci 18. a na počátku 19. století v něm sehraji důležitou úlohu. Podstatně větší pozornost byla kreditním platidlům zřetelně věnována teprve během narůstající finanční krize v prvním desetiletí 19. století. Z té doby známe již četná svědectví o negativním vztahu obyvatelstva k bankocetlím, o tom, jak je lidé odmítali přijímat a v případě nezbytí je brali pouze s přírázkou, jak pozvolna mizely z oběhu nejen mince z drahých kovů, ale dokonce i ty měděné.⁸⁾ Kritiku soudobých měnových poměrů obsahují například pa-

kredytowych środków płatniczych na ziemiach czeskich w sześćdziesiątych latach XVIII. wieku. Wiadomości numizmatyczne 30, 1986, 3-4, s. 199-213

7) Srv. patent Františka I., vydaný ve Vídni 20. února 1811.

8) Svědectvím jsou četné nálezy výhradně měděných mincí, které byly ukryty v prvním desetiletí 19. století a zaznamenány v soupisovém díle Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (red. Nohejlová-Prátová, Em.), 3, L. Ne-

měti důstojníka a drobného šlechtice Jana Jeníka z Bratřic,⁹⁾ pražského lékaře Jana Theobalda Helda,¹⁰⁾ dobrušského kupce Františka Vladislava Heka,¹¹⁾ různé kramářské písně¹²⁾ a především četné zprávy v lidových kronikách.¹³⁾

Podivuhodnou výpověď o státním bankrotu z roku 1811 nalézáme v zápisech jednoho z nejvýznamnějších tehdejších kronikářů v našich zemích, příslušníka první české obrozenecké generace, milčického rychtáře Františka Jana Vaváka (1741 - 1816), jehož osobnost je veřejnosti známa hlavně z Jiráskovy historické pentalogie „F.L. Věk“.¹⁴⁾ Vavákovy průběžné záznamy nám poskytují ojedinělou ilustraci domácích i evropských

meškal: České, moravské a slezské nálezy mincí tolarového údobí, Praha 1957. Je to například 288 měděných šestikrejcarů, ukrytých po roce 1800 v Chanovicích, okres Klatovy (č. 3929); nález více než 72 měděných mincí, ukrytých po roce 1800 v Lochovicích, okres Beroun (č. 3930); nález 18 měděných mincí, ukrytých po roce 1800 v Rosnici, okres Hradec Králové (č. 3931); nález 247 měděných mincí ukrytých po roce 1800 v Těšově, okres Uherské Hradiště (č. 3 932); nález 42 měděných mincí, ukrytých po roce 1800 v Žarošicích, okres Hodonín (č. 3933); nález 7 kg měděných mincí, ukrytých po roce 1807 ve Kvítkově, okres Česká Lípa (č. 3940); nález neznámého počtu měděných mincí, ukrytých po roce 1807 ve Lhotě Rapotíně, okres Blansko (č. 3 941); nález 96 měděných mincí, ukrytých po roce 1807 v Lomnici nad Popelkou, okres Semily (č. 3942); nález 18 kg měděných mincí, ukrytých po roce 1807 ve Slavoníně, okres Olomouc (č. 3943); nález neznámého počtu měděných mincí, ukrytých po roce 1809 ve Vladislavi, okres Třebíč (č. 3945) aj.

9) Jeník z Bratřic, Z mých pamětí. Vydal Polišínský, J. Praha 1947, s. 198-199, 206.

10) Hlaváčová - Kratochvílová, Jan Theobald Held 1770-1851, Univerzita Karlova, Praha 1972, s. 132.

11) Táž, František Vladislav Hek. Praha 1976, kapitola Osudný patent, s. 162-174.

12) Např. „Nová píseň o nynějších časích“. Viz A. Dolenský, Bankocetle a šajny v současných skládaních lidových. Český lid 18, 1909, s. 125-126; „Nová píseň aneb loučení s bankocedulemi. Viz V. K. Adámek, Světské písně jarmareční a poutní. Národopisný věstník čs., 24, 1931, s. 247; „Pravdivá píseň o bláznivé módě tohoto památného světa“. Viz M. Novotný, Špalíček písníček jarmarečných. Praha 1940, s. 243.

13) Z českých kronik lze jmenovat např. kroniku města Chrudimi, jejíž výňatky otiskl Č. Florián, Časopis pro dějiny venkova 9, 1922, s. 236 nebo kroniku hlineckého písmáka Švandy, z níž vyšel článek J. Petřtyla, l.c. Četné záznamy z moravských a slezských kronik tohoto údobí uvedla práce J. Navrátila, l.c.

14) Přehled literatury o Vavákovi podal F. Kutnar, František Jan Vavák, Praha 1941, s. 148-149. Naposledy se touto osobností národního obrození zabývala S. Jonášová - Hájková, Vlastní životopis F.J. Vaváka. Středočeský sborník historický 13, 1978, s. 225-258; 14, 1979, s. 123-155.

událostí posledních třiceti let 18. a prvních patnácti let 19. století. Kromě hospodářských a politických informací v nich Vavák zachytil také změny, postupně přinášené tehdejší měnovou situací, které sledoval velmi pozorně, neboť jej k tomu přivádělo jeho vlastní úřední postavení. Jako obecní starší a později rychtář měl totiž na starosti právě finanční záležitosti Milčic. Na zpracování historiků či numismatiků čekají takřka pravidelně zařazované Vavákovy údaje o mzdách čeledi, o cennách dobytka a obilí i o cenách nejdůležitějších životních potřeb a také jeho obecné úvahy o výnosnosti selského hospodářství vůbec, v nichž zkoumal celkové náklady a příjmy selského podnikání. Zcela nezvyklým projevem specifického zájmu prostého sedláka z doby našeho obrození o numismatickou problematiku byl pak jeho spisek z roku 1772 o české minci, publikovaný v nedávné době v Časopise Národního muzea.¹⁵⁾ Z této práce poznáváme úroveň a souhrn znalostí o vývoji české mince, které pilným sudiem dostupných děl starších autorů mohl získat venkovský písmák. Zvláště obdivuhodná je Vavákova péče o popsání několika nálezů v nejbližším okolí Milčic, daleko předstihující dobu, v níž žil.¹⁶⁾

Ze sedmi rukopisných knih Vavákovy kroniky vyšlo ve Skopcově edici pět knih v deseti svazcích.¹⁷⁾ Zbytek kroniky a řada menších prací čekají dosud na své vydání. Právě v šesté knize kroniky, uložené v rukopisné formě v Knihovně Národního muzea v Praze, popsal milčický rychtář autenticky nejen situaci ve svém blízkém okolí těsně po vyhlášení bankrotu, ale ukázal také důsledky, jaké bankrot v dalších měsících přinesl venkovskému lidu.

Zpráva o patentu, vydaném ve Vídni 20. února 1811, uvedl Vavák ve své kronice až 15. března, kdy teprve byla v našich zemích tato ohromující novina úředně vyhlášena. Prudká devalvace měny, nedoprovázená současně odpovídajícím snížením cen, ožebračila rázem takřka všechny vrstvy obyvatelstva. Proto také první negativní důsledky bankrotu spatřoval Vavák v závratné drahotě zboží, která ho překvapila několik dní po vyhlášení patentu na jarmarku v nedalekém Nymburce. Vypsal ceny dobytka i jiného zboží v bankocetlích a některé z nich porovnával také s dřívějšími: „Jeden pěkný koňský kus, klisna nebo valach za 1 200 zla-

15) Úplný titul spisku zní: „Vejbor o rozličnosti- jak starodávni- tak nynější mince neb peněz zde v Čechách užívaných. Z rozličných kněh a pamětí vytažený od Frant. J. Vaváka Milčického“.

16) Srv. S. Jonášová - D. Svobodová, Vavákův spisek z roku 1772 o české minci. Časopis Národního muzea 140, 1971, s. 101-117.

17) Paměti Františka J. Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770 až 1816, 1 - 6, Praha 1907 - 1938, red P.J. Skopec.

tých i taky více a méně, sprostější 600, 700, 800 zlatých. Jedno dvouleté hříbě za 300, za 400 a více zlatých, ledajakés chrutě hubené za 200 a 300 zlatých. Item jeden osmiletý, hubený a na jedno oko slepý valach prodán byl z Klučova - byl jsem při tom - za 370 zlatých.

Pár dobrých volů přes 2 000 zlatých, jeden dost hubený vůl 700, 800 zlatých, dvouletky po 300 a 400 zlatých. Ročky 200 zlatých. Kráva dost bídná 300 a 400 zlatých a takřka nejmenší cena byla malého chudého dobytčete 220, 230 zlatých.

Jeden loket raichenberskýho sukna 26, 28, 30 zlatých, kutnohorský, polenský a jiný 15, 16, 17, 18 a 20 zlatých. Humpolecký, o němž starodávní přísloví jest, že ho někdy na věrtele měřivali a za mého mládí bývalo za 8, 10 a 12 grošů, nyní, jsouc spíše horší než lepší, platilo se platilo se za 8, 10 i 12 zlatých. Jeden tucet knoflíků, an býval za jeden zlatý, nyní za 7 a 8 zlatých, jeden loket hedvábí předeného 6 i 7 zlatých, jeden loket prostého flaneru býval za 10, 12 a 15 grošů, nyní za 6, 7 a 8 zlatých, jeden kloubok sedlský 20 a 22 i 25 zlatých. Punčochy 7, 8 a 9 zlatých. Střevíce 10, 11, 12, 13 zlatých. Boty krátké - laturky jim říkají, že dragounský regiment Latour nejprve je sem přinesl - a dlouhé shrnovací nejsou již více k vidění, a protož když se tyto dole strhají, nemohou dát podšítí a takž celé zahynou a zas jiné býti musejí - ty tak krátké boty za 30 i taky 32 a 35 zlatých. Jeden koňský chomout 30 a 32 zlatých. Pár pobočnic s podhřbetníkem a podpínkou 20, 22 a 25 zlatých. Nebozez latovník, an býval za 10 a 12 krejcarů, nyní za jeden zlatý a za zlatý 15 krejcarů. Visutý zámek, dost maličký, za 3 až 4 zlaté. Ostatně nelze všeho vypsatí.¹⁸⁾

Z dubna roku 1811 jsou ve Vavákově kronice zmíněny úředně stanovené a v šajnech udané ceny obilí: „Když pak již sama od sebe cena až přes 20 zlatých na žitě chápala, toť přišla taxa, jak v Praze, tak v zemi, dle které se měla dávat pšenice za 30 zlatých, žito 19 zlatých, ječmen 14 zlatých, oves 9 zlatých, ale formani a Pražané sami od sebe přes taxu 1, 2, 3, 4 i 5 zlatých dávali.“¹⁹⁾ Po žních někdy v polovici září však Vavák již mohl konstatovat, že „...všemu živému dobytku a také sutému obilí cena spadla a mnozí lidé jakž takž s nechutí začínali přeci ty nové šajny - totiž za 100 zlatých 20 zlatých - bráti ač s velkým zehráním i proklínáním.“²⁰⁾ Teprve v lednu roku 1812 udal milčický rychtář opět cenu „sutého“ obilí, tentokrát již v bankocetlích, které nazýval též bankocedule nebo

18) Knihovna Národního muzea v Praze, I E 1/VI, pag. 45 - 46.

19) Tamtéž, pag. 48.

20) Tamtéž, pag. 78.

baňky, tak v nově zaváděných šajnech: „Měsíce ledna suté obilí se prodávalo, zde vrchovatá míra, český korec: pšenice na bankocedulích 80 zlatých - na šajnech za 16 zlatých, žito 70 zlatých - na šajnech 14 zlatých, ječmen za 60 zlatých - na šajnech 12 zlatých, oves 30 zlatých - na šajnech 6 zlatých, hrách 80 zlatých - na šajnech 16 zlatých, proso 70 zlatých - na šajnech 14 zlatých, erdteple 18 zlatých - na šajnech 3 zlaté 36 krejcarů, jeden cent sena 16 zlatých - na šajnech 3 zlaté 12 krejcarů, tak i jiné“.²¹⁾ Prodej obilí byl podle Vaváka značně komplikován tím, že obchodníci stanovili často cenu zboží libovolně: „Byly pak v koupi a prodaji dle pádu těch bankocedul všeliké nesnáze a mrzutosti nebo podle bankocedul se všecko cenilo a podle šajnu o pětkrát méně splatilo. Mnozí prostí lidé nemohouc tomu srozuměti, ani prodáváti nechtěli a ti, jenž z potřeby prodávali, toužebně nařikali aneb proklínali.“²²⁾

Při četbě Vavákovy kroniky si uvědomujeme, jaké zbitáčení přineslo obyvatelstvu snížení hodnoty dosavadního inflačního oběživa, čili - jak Vavák sám nazýval - „slevuňk“, který se vztahoval i na peníze v sirotčích a zádušních pokladnách a na jakékoliv půjčky, úmluvy a „handle“, uzavřené po roce 1799. Úroky státních dluhů byly sníženy na polovic, ale berně bylo nařízeno platit v šajnech. V ustanovení o dlužích chránil patent věřitele a ničil dlužníky. Dluhy se totiž přepočítávaly podle zvláštní stupnice tak, že se od roku 1799 postupně zhodnocovaly, až dluhy, uzavřené roku 1811, měly být spláceny v pětinasobné výši.²³⁾

Bankrot neznamenal pochopitelně okamžitou konsolidaci finanční situace v zemi. Papírové šajny, vydané 1. března 1811 v hodnotě 1, 2, 5, 10, 20 a 100 zlatých, byly sice patentem prohlášené za rovnocenné s kovovou mincí konveční měny,²⁴⁾ ale již v březnu toho roku se za 100 zlatých konveční měny dávalo 167 zlatých šajnu,²⁵⁾ v roce 1813 až 351 zlatých šajnu, od roku 1819 se pak tento poměr ustálil na 100:250.²⁶⁾ Šajnu bylo vydáno poměrně malé množství, které ani zdaleka nestačilo krýt potřebu peněžního trhu, takže brzy bylo v oběhu málo papírových peněz. Nové šajny tvořily spolu se znehodnocenými bankocetlemi takřka jediné oběživo v zemi, protože stříbrné mince jednak tezaurovali bohatí soukromníci a obchodníci, jednak je stahoval z oběhu stát a platil jimi výdaje

21) Tamtéž, pag. 109.

22) Tamtéž, pag. 103.

23) Tamtéž, pag. 48. Srv. též patent Františka I., vydaný ve Vídni 20. února 1811; J. Nožička, l.c., s. 156-157; J. Sém, l.c., s. 30.

24) Srv. patent Františka I., vydaný ve Vídni 20. února 1811.

25) J. Nožička, l.c., s. 157.

26) J. Pošvář, Administrativně ekonomická opatření, l.c., s. 120-121.

v cizině. Zároveň se projevil také nedostatek drobných měděných mincí, neboť měděné 6krejčary, půlkrejčary a čtvrtkrejčary přestaly platit ihned po vyhlášení bankrotu, platné, avšak na pětinu hodnoty snížené 3krejčary a krejčary pak byly staženy obyvatelstvem.²⁷⁾ Podle Vavákova svědectví byly v té době na venkově nejpoužívanějšími nominály měděné 30krejčary a 15krejčary, ražené v roce 1807 ve velkém množství a bankrotem snížené na pětinu původní hodnoty. Na podzim roku 1811 o nich miličský rychtář do své kroniky poznamenal: „...jiné peníze nyní nejsou nežli měděné půlzlatníky a pětigroše, co kdo za ně kupuje, celý ten peníz nechati musí neb žádný nic dodatí nechce a nemá co. Tolikéž i zlatky a dvouzlatky jak v k rámech, tak v hospodách celé nechati se musí, žádný nic dodat nechce. Dvougrošáky a groše, ty jsou již židům za kořist a málokterý jest viděti.“²⁸⁾ Ještě v lednu roku 1812 se situace nezlepšila. Vavák konstatoval: „...dosavad žádné jiné drobnější peníze nejsou jen půlzlatníky a pětigrošový a ty též zároveň s baňkami se v ceně počítají. A i těch málo kupci, šenkýřové, řezníci a takřka každý prodavač nic dodatí zpátkem nechce, pravíc, že nemá co. Jestli co dodá, tak to dá v té jakovosti, jenž se kupuje. Kupříkladu: vypije někdo míru, máz piva, dá za něj 45 a někde 48 krejcarů a nemaje dost měděných peněz, dá za něj jednu zlatku bankocedulí, dodá mu šenkýř místo 15 nebo 12 krejcarů asi lok piva a tak, kdo za máz piva pije, vždy o jeden celý zlatý se připraví. A tak i o jiných věcech, čtenáři, smejšlej.“²⁹⁾ Dostatek drobné mince, tolik postrádané v běžném životě obyvatelstva, nastal teprve na jaře roku 1812, kdy byla na vídeňské měně vydána nová měděná mince v hodnotě 3krejcaru, krejcaru, půlkrejcaru a čtvrtkrejcaru.³⁰⁾

Výměna bankocetlí za šajny probíhala sice až do 31. ledna 1812, ale bankocetle vyšších nominálů byly již během léta roku 1811 stahovány z oběhu.³¹⁾ Zpráva o tom způsobila v Milčicích nemalý rozruch, který Vavák komentoval takto: „Z toho opět mnozí lidé, takové bankocedule mající, se rmoutili, starostlivi a se soužili neb kupující za ně něco, prodavači bráti je nechtěli, obzvláště pak židé slevuňk na nich, jaký sami chtěli, sobě ukládali. A tu již se také měnící listy, modrou barvou tištěné, jenž na místě 100 zlatých 20 toliko platějí, zjevovaly, které však zase mnozí lidé bráti nechtěli. Německy Einlesungschein jim říkali. A tak při oněch sta-

27) J. Navrátil, l.c., s. 204-205.

28) KNM, I E 1/VI, pag. 81. (Půlzlatník = 30krejcar, pětigroš = 15krejcar, dvougroš = 6krejcar, groš = 3krejcar).

29) Tamtéž, pag. 104.

30) Srv. patent Františka I., vydaný ve Vídni 4. ledna 1812.

31) Srv. patent Františka I., vydaný ve Vídni 20. června 1811.

rých bankocedul přestávání a nových nastavání nebylo v lidech žádné radování anobř samé nařikání.³²⁾

Kromě drahoty a potíží s oběživem si Vavák postěžoval na zvláštní dávky, které venkov musel platit na armádu: „Při konci září dle nejvyššího nařízení odváděly se na každou ves dle usedlosti uložené peníze pod jménem přídavek na maso vojsku v zemi ležícímu, ač pak, kde ve vsích ležejí, maso sobě nakupují, ani chléb svůj hospodáři nedají, ale jej prodávše, hospodářův chléb jedí. Naše ves Milčice odvedla toho přídavku dne 27. září 152 zlatých 58 krejcarů.“³³⁾

K dovršení všeho postihla zem roku 1811 špatná úroda a k tomu, jak napsal Vavák: „...tu a tam zhusta velmi krupobití tuž ourodu ještě zkazilo, k tomu tolik ohňův v zemi mnoho měst, městeček a vesnic v popel uvedlo, nad to tato proměna mince jest rána nejhorší a zvláště od pána země. Protož každý má smutné časy.“³⁴⁾

V závěru svých záznamů z roku 1811 pak milčický rychtář shrnul smutnou realitu výstižnými slovy: „Rok 1811 zůstane v dlouhé paměti nejen v lidech, ale i obzvláště v knihách, v zápisích, smlouvách a všelikých rukopisích neb v něm staly se takové tvrdé, divoké, truchlivé, zarmoucené a zbídněné časy, jakéž jsme, krom nepřátelského vpádu, netoliko neviděli a neslyšeli, ale ani v knihách nikdy nečtli... Ta přeukrutná a všecky lidi ochuzující a zabíjející rána zmenšení ceny těch bankocedul a zvýšení pětikrát tolik všech platů, takže kdo má své povinnosti 100 zlatých, musil dáti 500 zlatých a kdo měl 500 zlatých na hotovosti, zase z nich musil 400 zlatých ztratiti a zůstalo mu jenom 100 zlatých... Ó, kdož vysloví to nařikání a u smělych proklínání.“³⁵⁾

Státnímu bankrotu byly věnovány také neumělé verše, kterými Vavák končil záznamy z roku 1811 a které představují zcela ojedinělý projev lidové poezie, vyvolaný bezprostředně tehdejší hospodářskou situací.

„Vesměš ve všem lidu
bída stíhá bídu
a každý den hnedky z rána
všudy padá smutná rána...
Jak rok starý dokonával,
tak zas nový jest nastával:

32) KNM, I E 1/VI, pag. 70. Vzory nových šajnu (formuláře) byly součástí patentu z 20. června 1811. Byly tištěny černě na šedomodrém podkladě, zatímco vydané šajny měly černý tisk na bílém podkladě.

33) Tamtéž, pag. 82.

34) Tamtéž, pag. 108.

35) Tamtéž, pag. 99.

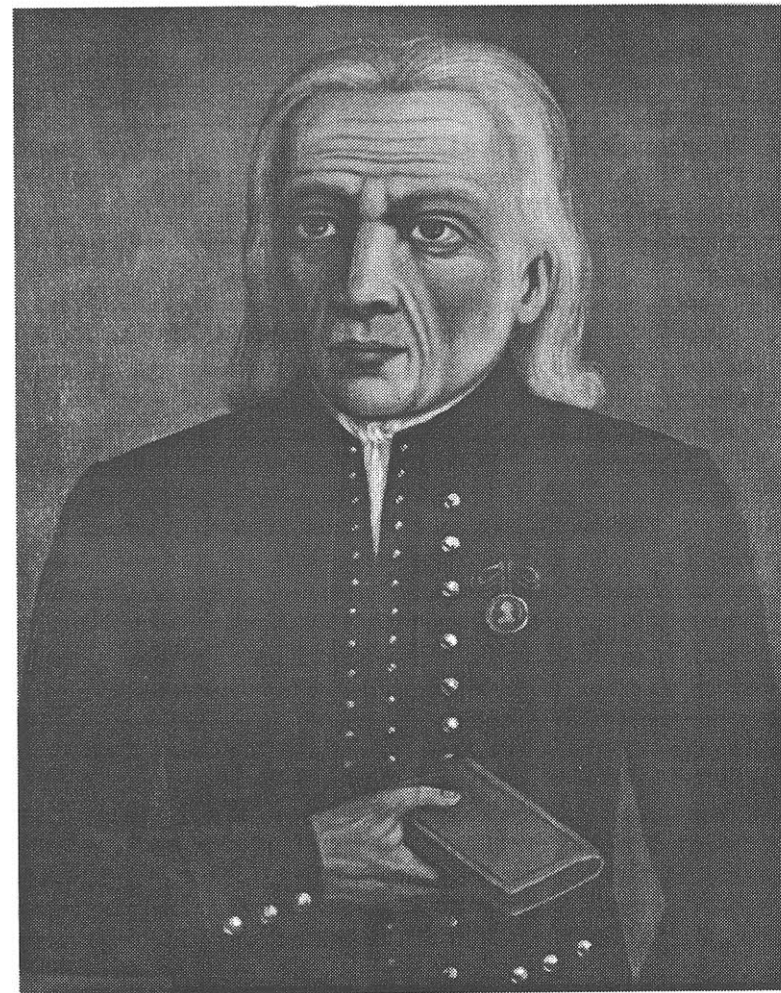
podle všech časů v mírnosti
však podle hlasu v trpkosti.
To tak veliké zmenšení
bankocedul, jejich ceny,
v daních paterý nádavek
byl každé hlavě pohlavek.
A co pak kdo chce koupiti,
též tak musí zaplatiti,
kdo pak je prv v domu skládal,
za sto jen dvacet dostával.
Ta překrutná dražota,
trápí lid jako robota,
která sedlský lid hubila.
Tato se všudy rozlila,
v zámcích, v městech, ve vsích všudy
všecken lid hladinou hubí.
Mezi tím a právě až dost
všudy se zmáhá nepravost
v koupi, v prodaji, v jednání,
ve všem lidském obcování.
Směle vyřknu a píši zdeť,
že to ještě neviděl svět.³⁶⁾

Poslední Vavákův zápis o bankrotu z jara roku 1812 prozrazuje již určitou rezignaci veřejného mínění, tolik pobouřeného předchozími změnami: „...okolo Veliké noci, když se březen skončil a duben začal, suté obilí mělo svůj poplatek a to sice v již samých vejkupních listech neb šajnech neb již tomu byli lidé, ač se zármutkem, proklínáním a zlého vinšování trochu přivykali.“³⁷⁾

Několik vybraných ukázek z kroniky miličského rychtáře Františka Jana Vaváka, vztahujících se ke státnímu bankrotu z roku 1811, ukázalo, že numismatické bádání by mělo napříště kromě pramenů úředních pozorně sledovat také lokální prameny vyprávějící povahy, v nichž je zaznamenáno mnoho zajímavých údajů. Jejich kritické studium může pak podnětně přispět k řešení problematiky měnového vývoje na rozhraní 18. a 19. století.

36) Tamtéž, pag. 99-101.

37) Tamtéž, pag. 118.

František Jan Vavák. Portrét F.Krátkého (olejomalba) z roku 1878, zhotovený podle původního akvarelu K.Vichery. Srv. Paměti 1, část 2, str.201. Foto SÚPPOP.

**Der Staatsbankrott des Jahres 1811
in den Chronistenaufzeichnungen des Dorfrichters von Milčice
František Jan Vavák
(Zusammenfassung)**

Die Autorin informiert den Leser über einige ausgewählte Proben aus der Chronik des Dorfrichters František Jan Vavák (1741-1816) aus der Gemeinde Milčice in Mittelböhmen. Seine laufend fortgeführten Aufzeichnungen bringen neben wirtschaftlichen und politischen Informationen auch die durch die damalige Währungsentwicklung nach und nach ausgelösten Veränderungen. Vavák verfolgte sie sehr sorgfältig, da er als Gemeinderat und später Dorfrichter gerade die finanziellen Angelegenheiten der Gemeinde zu besorgen hatte. Von den sieben handschriftlichen Büchern der Chronik Vaváks sind fünf Bücher erschienen, der Rest der Chronik wartet noch immer auf seine Edition. Gerade in dem in handschriftlicher Form in der Bibliothek des Nationalmuseums in Prag unter der Signatur I E I / VI aufbewahrten sechsten Buch schilderte der Dorfrichter aus Milčice in authentischer Form die Situation in seiner unmittelbaren Umgebung kurz nach der Verkündung des Staatsbankrotts im März des Jahres 1811. Er beschrieb eingehend die Folgen, die die zwanzigprozentige Abwertung des bisherigen Umlaufgeldes in den folgenden Monaten für die Landbevölkerung bedeutete. Dem Bankrott sind auch Verse gewidmet, mit denen Vavák seine Aufzeichnungen aus dem Jahre 1811 beendete und die eine ganz einzigartige, durch die damaligen Verhältnisse hervorgerufene Äußerung der volkstümlichen Poesie darstellen.

Die ausgewählten Beispiele aus der Chronik des Dorfrichters von Milčice mit Bezugnahme auf den Staatsbankrott aus dem Jahre 1811 zeigten, dass die numismatische Forschung künftighin neben den amtlichen Quellen aufmerksam auch die lokalen Quellen narrativen Charakters untersuchen sollte, in denen oft viele interessante Angaben aufgezeichnet sind. Ihr kritisches Studium kann anregend zur erfolgreichen Bearbeitung der Problematik der Währungsentwicklung an der Wende des 18. und 19. Jahrhunderts beitragen.

Übersetzt von A. Hubala